

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 2, July 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 29.01.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 14.04.2021

DOI: 10.30692/sisad.870919

GÜNEY KAFKASYA VE TÜRKİYE SOSYO-EKONOMİK İLİŞKİSİ

Socio-Economic Relationship Between South Caucasus and Turkey

Ayla AVCI

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Doktora Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0002-1871-4090

ayla.avci@std.izu.edu.tr

Atıf/Citation: Ayla Avcı (2021), "Güney Kafkasya ve Türkiye Sosyo-Ekonomik İlişkisi", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.2 Temmuz 2021 s.195-205.

Öz: 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığına kavuŐan Kafkasya'daki ölkelerin bağımsızlığa kavuŐması, bu bölgede olduğu gibi dünya ekonomilerinin, sosyal ve siyasi alanlarda değişimlerin yaŐanmasına neden olmuştur. Avrupa ve Asya sınırında Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki Kafkasya'nın önemli bir stratejik konumda yer alması, tüm dünyanın ilgisini çekmektedir. Bu bölgenin petrol ve doğal gaz zenginliği enerji ihtiyacı bulunan ölkelerin ilgi alanında olduğundan dolayı, Kafkasya'da yaşanan her türlü ekonomik ve siyasi geliŐmelerin yakından izlenmesine sebep olmaktadır. Asya ve Avrupa arasında köprü görevi gören en önemli öлке olan Türkiye'nin bu bölgedeki ölkelerle olan ilişkileri de aynı şekilde Avrupa Birliği ölkelerinin gözlemi altındadır. Türkiye'nin Kafkasların en geliŐmiŐ ölkelerinden Azerbaycan, Gürcistan gibi ölkelerle olan ekonomik iş birlikleri ve karşılıklı olarak yapılan yatırımlar, ölkelerin kardeŐlik bağlarının da güçlenmesine önemli katkıları bulunmaktadır. Bu çalışmada, Güney Kafkasya ölkeleri ve Türkiye arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerinin tarihi süreçteki değişimi ve gelişimi değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmada, Güney Kafkasya'da bulunan ölkelerin bağımsızlık, politik ve ekonomik istikrarının sağlanması katkıda bulunan lider öлке durumunda olan Türkiye'nin, bölgesel iş birliği sağlamadaki rolü ve önemi belirtilmiştir. Araştırmanın amacı, 21. yüzyılın en önemli problemi olan enerji, ekonomi ve ticaret alanında Türkiye ve Güney Kafkasya arasında bölgesel iş birliğinin arttırılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi gerekliliğinin vurgulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Türkiye, Ekonomi.

Abstract: The independence of the countries in the Caucasus which gained their independence with the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics in 1991, led to changes in the world economies, social and political areas as in this region. The fact that the Caucasus is in an important strategic position between the Black Sea and the Caspian Sea on the border of Europe and Asia attracts the attention of the whole world. Since the oil and natural gas wealth of this region is in the area of interest of countries that need energy, it causes close monitoring of all kinds of economic and political developments in the Caucasus. The relations Turkey which is the most important country that acts as a bridge Asia and Europe with the countries in this region are also under the observation of the European Union countries. Economic cooperation and mutual investments made with countries such as Azerbaijan and Georgia, which are among the most developed countries of the Caucasus, have significant contributions to the strengthening of the brotherly ties of the countries. In this study, the change and development of the economic, social and cultural relations between the

South Caucasian countries and Turkey in the historical process were evaluated. In this direction, the role and importance of Turkey, which is the leading country contributing to the independence, political and economic stability of the countries in the South Caucasus in providing regional cooperation has been stated. The aim of the study is to emphasize the necessity of developing strategies to increase regional cooperation between Turkey and the South Caucasus in the field of energy, economy and trade which is the most important problem of the 21st century.

Keywords: South Caucasus, Turkey, Economy.

GİRİŞ

Tarih boyunca Kafkasya, jeopolitik ve jeostratejik önemi dolayısıyla tüm devletlerin ilgi merkezinde yerini almıştır. Enerji zenginliğinin ortaya çıkması uluslararası ilgiyi, etnik ve iç savaşlara, politik sorunlara çevirmiştir (Dikkaya ve Tıgılı, 2015). Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan çatışma, iç savaşlar, siyasi çekişmeler nedeniyle bağımsızlıklarının ilk beş yılını ekonomik zarar, enerji ve zaman kaybıyla geçirmiştir (Aydingün, 2012).

Sovyetler Birliğinin SSCB'nin dağılmasıyla Türkiye, Güney Kafkasya ülkelerini tanımada ayırım gözetmeden uluslararası ilişkilerini sürdürmüştür. Bu süreçte Azerbaycan'ı 'akrabalık merkezli özel ilişkiler kurarak' destek sağlamıştır (Yapıcı, 2015).

Eski SSCB sonrasında başta Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan olmak üzere üç Güney Kafkasya ülkesi çatışmalar, siyasi ve politik istikrarsızlık, güvenlik kaygıları gibi nedenlerle bölgesel iş birliği tam olarak sağlanamamıştır (Şahbazov, 2015).

Kafkasya'nın siyasi ve ekonomik olarak güçlü bir bölge olması Türkiye açısından da önemlidir. Enerji kaynağında Rusya'ya bağımlı olmak istemeyen Avrupa Birliği ülkeleri, Hazar Denizinden petrol ve doğal gazı, bu bölge aracılığıyla Avrupa'ya taşıma düşüncesiyle Kafkasya ve bu coğrafyada yer alan ülkelerdeki boru hattı projelerine ve bölgedeki gelişmelere yoğunlaşmaktadır (Demirci, 2010).

Türkiye'nin ekonomi ve ticaretteki ortağı Kafkas ülkelerinin en hızlı ve istikrarlı gelişen ve büyüyen ülkesi Azerbaycan'dır. Gürcistan ise Azerbaycan, Orta Asya ve Rusya pazarına ve bölgesine ulaşmada kilit noktada bulunmaktadır (Çelikipala, 2012).

Kafkasya ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler 1990'lı yıllarda çok düşük seviyelerdeyken, 2000'li yıllarda dikkate değer bir seviyeye ulaşmıştır. BTC boru hatlarının kurulmasıyla başlayan dönem, karayolu ve demiryollarının inşasıyla ekonomik ve ticari gelişim ilişkisi hız kazanmıştır. Türkiye'nin ekonomik-ticari ortağı ve hedef ülkesi Azerbaycan'dır. Azerbaycan ve Orta Asya pazarına ve Rusya'nın güneyine ulaşmadaki kilit ülke ise Gürcistan'dır. Türkiye-Ermenistan sınır kapılarının kapalı olması nedeniyle ticaret ilişkisi yoktur ancak Gürcistan-İran aracılığıyla Türkiye, Ermenistan pazarında etkili bir durumdadır (Çelikipala, 2010).

21. yüzyılın ülkeler açısından en önemli sorunu enerji açığı ve ekonomiye yönelik politikalarıdır. Ülkelerin enerji zenginliği ekonomilerinin ve sosyal kalkınmalarının göstergesidir. Bu nedenle özellikle Güney Kafkasya'nın sahip olduğu zengin petrol kaynakları tüm dünya ülkelerinin bu bölgeye odaklanmalarına neden olmaktadır. Savaşların ve politik sorunların en fazla yaşandığı bu bölgede Türkiye, Güney Kafkasya ülkelerinin en güvendiği ülkelerin başında yer almaktadır. Bu ülkeler ve Türkiye arasındaki yakın ilişkiler ekonomik alanda da sağlam temellere dayanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Kafkasya ülkelerinde yaşanan sorunlar, gelişmeler ve Türkiye ile olan sosyo-ekonomik ilişkileri incelenerek, geleceğe yönelik olarak yapılacak olan iş birliğinin değerlendirilmesidir.

Kafkasya

270 yıl süren Kafkas-Rus savaşı sonrasında 1864 yılında Rusya'nın Kafkasya'yı işgal etmesiyle yaklaşık olarak bir buçuk milyondan fazla Kafkasyalı Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmak zorunda kalmıştır. Kafkasyalılar farklı kabile, adet, giyim kuşam ve dilleriyle Anadolu topraklarında "Çerkesler" olarak adlandırılmıştır. Kafkaslar, Abhaz, Adige, Karaçay-Malkar, Oset, Çeçen gibi alt kimlik ve dillerle birleşen kültür topluluğudur (Tavkul, 2007).

Kafkasya, Karadeniz- Hazar Denizi arasında Doğu-Batı, paralelindeki beş bin metreden fazla yükseklikteki sıradağlar Kafkaslar olarak bilinmektedir. Coğrafi olarak Kafkasya, Kuzey ve Güney olmak üzere ayrılmaktadır. Rusya Federasyonu sınırları içinde yer alan sözde özerk Adige, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan Cumhuriyeti Kuzey Kafkasya olarak adlandırılırken, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Abhazya, Acara, Dağlık Karabağ, Nahçıvan ve Güney Osetya'da Güney Kafkasya bölgesi olarak bilinmektedir (Tavkul, 2007).

19. yy. sonlarında Güney Kafkasya'da yaşayan müslüman sayısının daha fazla olduğu belirlenmiştir (Kızı, 2012). Kafkasya üzerine yapılan araştırmalarda siyasi ve coğrafi nedenlerle bölge iki bölüm halinde ele alınırken, Kafkaslar'daki sosyo-ekonomik yaşam kesin çizgilerle belirlenmeyecek şekilde iç içe geçmiş durumdadır (Yalçınkaya, 2006).

Kafkaslar'ın en önemli zenginlik kaynağı, petrol ve doğal gazdır. Petrol Hazar Denizi'nin belirli alanlarında, Azerbaycan, Krasnodor ve Stravropol gibi bölgelerde bulunmaktadır. Hazar Denizi ve Azerbaycan'dan da doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kömür, demir, kurşun, bakır, çinko gibi madenler yönünden de oldukça zengindir (Yalçınkaya, 2006). Dünyadaki doğal gaz rezervinin yaklaşık olarak % 0,7'sinin Hazar Havzası'nda bulunması Azerbaycan'ın jeopolitik olarak bölgedeki gücünü ortaya çıkarmaktadır (Dikkaya ve Tıgılı, 2015).

Kafkasya'nın Orta Doğu-Rusya arasında bir köprü durumunda olması, Rusya'nın sıcak denizlere inmesinin hedef noktası olma özelliği taşımaktadır. Kafkaslar, Hazar Denizi ve Karadeniz arasında yer alan ve tarihi İpek Yolu'nun da ortasında bir konumda olması nedeniyle bölgenin stratejik ve ekonomik olarak önemi ortaya çıkmaktadır (Yalçınkaya, 2006).

SSCB'nin dağılmasıyla yeraltı zenginlikleriyle, Avrupa'daki ticaretin geliştirilmesi için yeni bir pazar olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin genel politikaları Kafkasya bölgesinin petrol ve doğal gaz rezervlerinin mevcudiyeti nedeniyle ilişkileri sıcak tutma yönünde olmaktadır (Acar, 2009).

Güney Kafkasya

Kafkasya bölgesinin güneyinde yer almaktadır. Kuzeyi, Karadeniz'in kuzey doğusundan başlayıp Azak ve Hazar Denizi'ne kıyısı olan Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye kadar uzanan hat üzerinde yer almaktadır. Güneyi İran, doğusu Hazar Denizi, batı komşusu Türkiye'dir. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da Güney Kafkasya topraklarında yer almaktadır (Dikkaya ve Tıgılı, 2015).

Güney Kafkasya'nın elinde bulunan enerji kaynakları ve bu kaynakların batı ülkelerine aktaracak boru hatlarının olması önemli bir husustur. 2030 yılına kadar olan süreçte hidrokarbon kaynakları olarak bilinen petrol ve doğal gazın, alternatif kaynaklar arasında ana kaynak olarak yerini koruması enerji güvenliği açısından bölgenin ne kadar stratejik bir konumda olduğunu göstermektedir (Katman, t.y.).

Güney Kafkasya ülkelerinin farklı konutlarda ve bölgelerde sorunları bulunmaktadır. Ermenistan-Azerbaycan çatışma yaşarken bu ülkeye tecrit uygulamasında Azerbaycan'ın yanında olan Türkiye ile ilişkisi yoktur. Gürcistan ile Rusya arasında gergin politika sergilerken, Azerbaycan dengeli Rusya ve İran ilişkisi bulunmaktadır (Şahbazov, 2015).

Ermenistan

Güney Kafkasya'nın denize kıyısı olmayan en küçük ülkesidir. Kuzeyi Gürcistan, doğusu Azerbaycan, güneyi İran, batısında ise Türkiye ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti yer almaktadır. Dış ticaretini İran ve Gürcistan üzerinden gerçekleştirdiğinden lojistiği maliyetlidir. Tarıma dayalı ekonomisi olmasına rağmen toprakları tarıma elverişli değildir. Doğal kaynaklarının az olması nedeniyle kaynak ihtiyacı bulunmaktadır (Köylü, 2017).

Ermenistan, üretimden yoksun, stratejik konumu olmayan bir ülke olarak bölgede yer almaktadır. Dağlık Karabağ'ı işgali sonrası Azerbaycan ve Türkiye ambargosuyla ülke kısır ve kapalı ekonomi durumuna gelmiştir (Dikkaya ve Tıgılı, 2015). Ermenistan ekonomi ve enerji ihtiyacını Rusya'dan temin etmektedir. Türkiye-Ermenistan arasındaki Alica sınır kapısının kapatılması Ermenistan'ın ticaretinin gelişmesine çok önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle Ermenistan ihracat ve ithalatta Rusya'ya bağımlı bir hale gelmiştir (Caşın ve Kısacık, 2017).

Ermenistan'ın nüfusu ülke dışında yaşayan Ermenilere göre daha az sayıdadır. Ermeni nüfusun dışarıya göç vermesinin nedeni olarak ekonomik sıkıntılar gösterilmektedir (Demirci, 2010).

Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı "asılsız ermeni soykırımı" iddiaları, toprak talepleri, Karabağ sorunu Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin olmama nedenleridir (Şahbazov, 2015).

Karabağ

Karabağ yalnızca Azerbaycan'da değil tüm dünyada en eski tarihsel zenginliğe sahip bir konumdadır. Bu bölgede bulunan Azıh mağarası, ilk insanların yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Bu durum, Karabağ'ın Akdeniz ve Doğu Afrika ile beraber insanlığın ilk vatan topraklarından olduğunun göstergesidir (Mahmudov ve Şükürov, t.y.).

Sovyetler Birliği dönemi ve daha öncesine dayanan dönemlerde de Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın parçası olarak bilinmektedir. Eski Karabağ vilayetinin dörtte bir kadar alanı kapsayan Dağlık Karabağ bölgesi kısaca Karabağ olarak adlandırılmaktadır (Özyılmaz, 2013). Kafkasya'nın önemli stratejik konumu nedeniyle ve bölgenin istikrarlı güvenli bir bölge olarak konumlanmasını sağlamak amaçlı, Dağlık Karabağ sorununu diplomatik yöntemlerle çözülmesine çaba gösterilmiştir (Yiğit ve Gülbiten, 2018). 1921 antlaşmasıyla Türkiye'nin Nahçıvan ve Dağlık Karabağ'da garantör rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerdeki herhangi bir statü değişimi Türkiye'nin onayını gerektirmektedir (Caşın ve Kısacık, 2017). Türkiye, Karabağ krizinin çözümüne yönelik en çok gayret gösteren ülkedir. Türkiye, milli dili, kültürü, din birliği, gelenek ve görenekleriyle benzerleşen Azerbaycan'a açık destek vermektedir. Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkinin düzelmesi şartı, Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın haksız işgal ettiği topraklarından çekilmesi olmuştur (Sariahmetoğlu, 2011).

1988 yılından günümüze kadar süren Dağlık Karabağ sorunu 32 yıl sonra 2020 yılında Azerbaycan'ın askeri gücü ve Türkiye'nin desteğiyle bir buçuk ay süren operasyonuyla zafere ulaşmıştır (Boyraz ve Güngörmez, 2020).

Güney Kafkasya'da bölgesel iş birliği ve bütünleşme sağlanamama nedeni Karabağ olmuştur. Ermenistan, Rusya ve İran gibi ülkelerle yakınlık kurarken Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üçlüsün de Avrupa ile birleşmesine zemin hazırlamıştır (Şahbazov, 2015).

Türkiye-Gürcistan

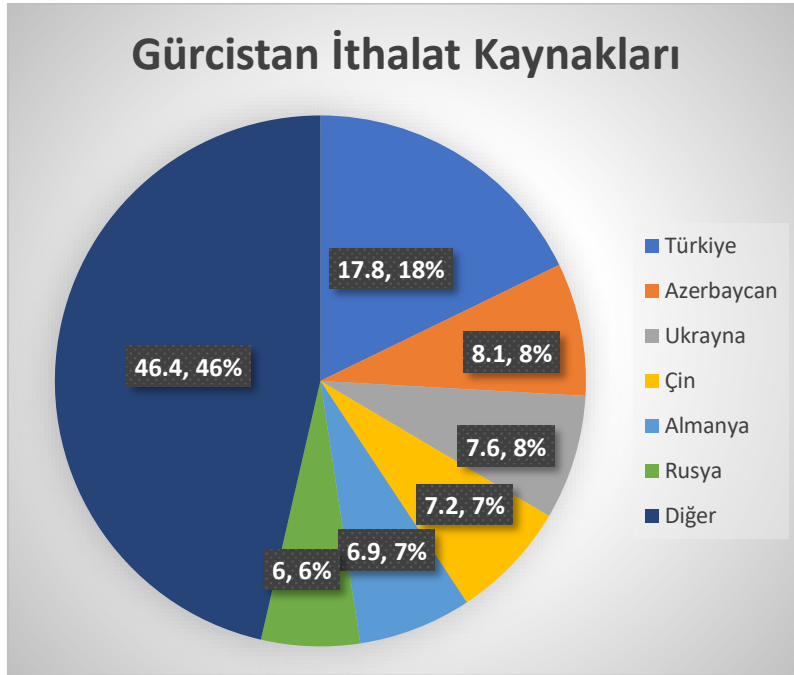
Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki ticari iş birliği ülkesi Gürcistan, Kafkas Dağlarının güneyinde yer alan, kuzeyinde Rusya, güneyinde Azerbaycan ve Ermenistan, güneybatısında Türkiye, batı sınırında Karadeniz bulunan bölgededir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsız olmuştur (Köylü, 2017).

Gürcistan 2003 yılında gerçekleştirdiği Gül Devrimi sonrasında ekonomik liberalleşme ve dışa açılma politikaları geliştirerek yerli ve yabancı yatırımlara önem vermiştir. Bu yatırımlar halkın refahını olumlu etkilese de 2008'deki Güney Osetya Savaşı sonrasındaki mağlubiyet ve küresel olarak yaşanan ekonomik kriz darbesiyle karşı karşıya kalmıştır (Aydingün, 2012).

Türkiye 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyarak, 1992 yılında iki ülkede Büyükelçilikler açılmıştır. Türkiye 2007 yılından günümüze kadar Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı durumundadır (mfa.gov.tr). Gürcistan'da önemli oranda Müslümanların yaşaması, tarihi ve kültürel bağların olması, Türkiye'nin bu ülkede garantörlük rolü bulunması nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Gürcistan, tarım, turizm ve ticari anlamda Türkiye ile iş birliği konusunda uyumlu bir politika sergilemektedir (Aydingün ve Asker, 2012). Türkiye-Gürcistan arasında 2005-2007 yıllarında yapılan gümrük ve serbest ticaret anlaşmaları ile ekonomik ilişkiler artış eğilimindedir (Çelikipala, 2012). Gürcistan, 2010 yılında Güney Osetya mağlubiyetinin ekonomik kırılganlığını işsizlik, çift haneli enflasyon, iç ve dış borçlar açığı nedeniyle ekonomik daralmaya girmiştir. Türkiye 1990 yıllarının ortalarında Gürcistan'ın Orta Asya'ya ve Hazar enerji kaynağına ulaşmada kilit ülke olduğunu fark etmiştir (Aydingün, 2012).

Gürcistan ve Türkiye arasında 2006 yılı itibari ile faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattıyla önemli bir anlaşma sağlanmıştır. 2017 yılında Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi ile 2034 yılında 3 milyon yolcu, 17 milyon yük taşıma planlanmıştır (ticaret.gov.tr). BTC petrol boru hattıyla Şahdeniz'den çıkarılan gaz 2019 yılı itibariyle TANAP ile Türkiye'ye ve Avrupa'ya ulaşması sağlanacaktır (Durmuş, 2018). Gürcistan'ın ürün ithal ettiği ülkelerin en başında Türkiye yer almaktadır (Şekil,1).

Şekil 1: Gürcistan İthalat Kaynakları

Kaynak: mecometer.com.

Türkiye'nin 2019 yılında Gürcistan'a yaptığı ihracat 1.42 milyon dolar olmuştur. 2020 yılının ilk üç ayını kapsayan dönemde yapılan ihracat tutarı ise, %13 oranında artış göstererek 361 milyon dolar olmuştur. Türkiye'nin Gürcistan'a yapmış olduğu ithalat 2019 yılı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye 1 milyar dolar dış ticaret fazlası vermiştir (ticaret.gov.tr).

Türkiye-Azerbaycan

Azerbaycan Türklerinin en eski Türk kökenli soy olan, Asların soylarına dayandığı ileri sürülmüştür. As erlerin, Aserlerin vatani olarak tanımlanmıştır. Bay sözcüğü ise yüksek, ünlü ve zengin topraklar anlamını taşımaktadır. ‘‘Can’’ ise, yüksek, yüce, saygın anlamında kullanılmaktadır (İsmailov, 2014). XIX. yy başlangıcında Azerbaycan iç ve dış tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. İran, Rusya ve Osmanlılar açısından Kafkasya yalnızca iktisadi olarak hem de stratejik anlamda çok önemli bir konumda bulunmaktaydı (Memmedova, 2011).

Bolşevik Ruslar ve Ermeni Taşnak kuvvetleri 1918 yılının başlangıcında Bakü’yü ele geçirerek, Azerbaycan’daki demografik yapıyı değiştirerek, bu coğrafyaya sahip olmak için Azerbaycan ve Bakü’de katliamlar yaparak halkı sürgün etmeye başlamıştı. 1918 Mayıs’ında bu olayların sonu gelmediği takdirde Türkler Kafkaslardan tamamen boşaltılacaktı. 28 Mayıs 1918’de Mehmet Emin Resulzade yönetimindeki Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, Osmanlı Devletinden yardım istemişlerdir. Osmanlı Devleti ise birinci dünya savaşı ve her cephede askeri olmasına rağmen, çeşitli birliklerden toplanan gönüllü erleriyle, Gence’de Azerbaycan’dan katılanlar ile bir araya gelerek Kafkas İslam Ordusunu kurarlar. Kurulan orduya Enver Paşa’nın kardeşi olan Nuri Paşa komutanlık eder. Henüz ordu tam kurulmadan 1918 yılı Haziran ayında İngiliz destekli Bolşevik ve Ermeniler saldırıya geçerler. Kafkas İslam Ordusu üstün bir başarı göstererek Bakü’ye kadar gelir. Kafkas İslam Ordusu 15 Eylül 1918’de Bakü’yü işgalden kurtarırlar. Resmi kayıtlara göre 1130 asker şehit olmuştur (Rıhtım ve Süleymanov, 2012).

Türkiye-Azerbaycan ilişkisini Büyük Önder Atatürk ‘‘ Azerbaycan’ın sevinci bizim sevincimiz, kederi bizim kederimizdir’’ sözüyle ifade ederken, Eski Azerbaycan lideri Haydar Aliyev ise ‘Biz bir millet, iki devletiz’ cümlesiyle iki ülke kardeşliğini açıklamıştır (baku.emb.mfa.gov.tr, 2018). Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkiyi her iki ülke liderlerinin ‘Bir millet, iki devlet’ sloganı ifade etmektedir. Türkiye, Azerbaycan topraklarının bağımsızlığını ve birliğini korumada ve sahip olduğu ekonomik ve doğal kaynaklarının değerlendirilmesinde her zaman yanında ve destekçisi bir ülke olmuştur (deik.org.tr).

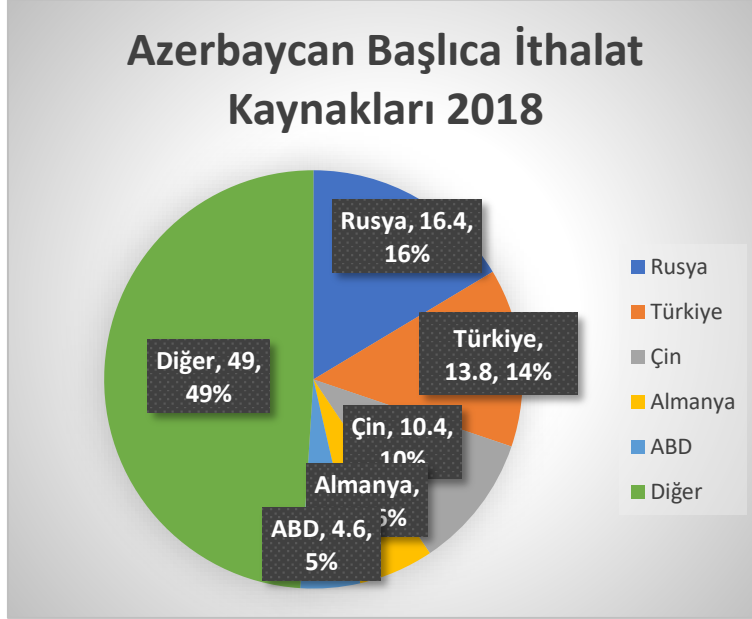
1991’de Sovyetler Birliği dağılına kadar Azerbaycan’da sosyalist bir düzen söz konusuydu. SSCB dağılmasıyla Azerbaycan, bağımsızlık yıllarında ekonomik anlamda sıkıntılı dönemler yaşamıştır. Ermenistan-Azerbaycan savaşı sonrasında 1993 yılında Dağlık Karabağ ile Azerbaycan topraklarının % 20’sine yakını kaybetmesiyle tarımsal alanlardan ve tarım ürünlerinden yararlanamamıştır. Şehirlerde yaşanan göç ise işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur (Ersoy vd, 2017). Türkiye’nin o dönemde Türkiye-Ermenistan sınırlarını kapatarak, Azerbaycan’a, askeri, siyasi destek sağlaması kalıcı dostluk adına önemli bir adım olmuştur (Tokluoğlu, 2012). Azerbaycan Cumhuriyeti’nin gelecek vadededen bir ülke olmasının nedenleri ve özellikleri şunlardır (Hasanov, 2016).

- Coğrafik, jeopolitik, ekonomik, askeri ve jeostratejik konumu
- Hükümetin bağımsız iç ve dış politikaları
- Zengin doğal maddi ve manevi rezervleri,
- Doğu ve Batıyı birleştiren ulaşım, enerji hatları kurulmasındaki işbirlikçi politikaları,
- İstikrarlı iç politika, serbest piyasa ekonomisi,
- Son 10 yıl boyunca aktif sosyoekonomik kalkınma gücü.

Azerbaycan, Türkiye için Orta Asya’nın kapısıdır. İki ülke arasındaki soy, dil ve kültür ortaklığı, ilişkileri diğer ülkelere göre benzersiz ve özeldir (Tokluoğlu, 2012). 1993 yılı sonrası Türkiye-Azerbaycan ihracat ilişkisi, Türk firmaların bu ülkede şubeler açarak ülkeye ihracat yaparak ve bu malları pazarlamasıyla başlamıştır. Rusya gümrüksüz mal ihracıyla Azerbaycan ihracatında avantaj sağlarken, Türkiye yüksek gümrük vergisi oranlarına maruz kalmaktadır (uib.org.tr). Azerbaycan, serbest piyasa ekonomisi gereği alt yapı, hammadde ve sanayi ihtiyaçlarının karşılanması Türk firmalarına olan ihtiyacı arttırmıştır. Bilişim, gıda, imalat, inşaat, sağlık, tekstil

gibi sektörler yatırımcılar için ön plana çıkmıştır (deik.org.tr). Şekil 2’de Azerbaycan’ın sırasıyla, Rusya, Türkiye, Çin, Almanya, ABD ve diğer ülkelerden ithalat oranları yer almaktadır.

Şekil 2: Azerbaycan Başlıca İthalat Kaynakları

Kaynak: Britannica.com

Türkiye, Azerbaycan’a demir, çelik, inşaat malzemeleri ihraç edilmektedir. Azerbaycan’daki Türk yatırımlarının oranı, 2002-2019 döneminde 11 milyar dolar olarak belirlenmiştir (mfa.gov.tr).

Bakü’de faaliyet gösteren süpermarketlerde satışı yapılan ithal ürünlerin, %46’sı Türkiye, %25’i Rusya, %20’si İran’dan, %6 Avrupa Birliği ve %2’si ABD ülkelerindedir (Gündüz, 2016).

SONUÇ

Türkiye’nin tarih boyunca bölgeyle olan kültürel, dini, etnik bağları nedeniyle Güney Kafkasya’ya ilgisi sürmektedir. Türkiye’nin Kafkasya bölgesine yapacağı sosyo-ekonomik katkıların bölgenin uluslararası cazibe merkezi olmasında etkili olacaktır (Dikkaya ve Tıgılı, 2015). Bu bölgede bulunan Nahçıvan, tarihsel gelişimindeki mağaraları, doğal barınakları, kaleleri tuz madenleri ve elverişli coğrafi konumu ile eski kervan yollarının geçtiği önemli bir ülkedir (İmat, Bababeyli ve Özdemir, 2013). Türkiye’nin Azerbaycan kapısı Nahçıvan’a yönelik etkinliklerini artırılması önemli bir ticaret köprüsünün kurulmasını sağlayacaktır (Köylü, 2017).

Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisi bulunan Gürcistan’ın önemli bir sanayi yatırımı bulunmamakla birlikte, değerli metaller, petrol-doğalgaz, termal ve maden suları bakımından zengin bir ülke durumundadır. Malgobek’te yer alan ve yaklaşık 60 milyon ton civarı petrol rezervi 1915 yılından itibaren işletilmektedir (Açma ve Yenişen, 2013). Gürcistan İstatistik Milli Kurumu’na göre 2020 yılında Gürcistan, Türkiye’den 1 Milyar 407 milyon 975 bin 400 dolar’lık ürün ithal ettiğini ve Türkiye’nin en büyük ithalat yaptığı ülke olduğunu açıklamıştır (Kachkachishvili, 2021). Dolayısıyla Gürcistan, yatırım isteyen yeni bir pazar haline gelmiş durumdadır. Bu nedenle Türkiye’nin Gürcistan’da yatırım yapmak isteyen ürün tedarikçisi yeni girişimciler için destek sağlaması gerekmektedir.

Azerbaycan, farklı etnik ve kültürel yapıya sahip olması, zengin jeopolitik ve doğal kaynaklarının zenginliği nedeniyle bölgesel güçlerin mercek altına aldığı bir ülke olarak bu güç dengelerini dikkatli bir şekilde gözeterek politikalarını yönetmek durumunda olmalıdır (Özkul ve Vermez, 2009). Yapılan çalışmada tarihi ve sosyo-kültürel açıdan birbirleriyle yakın olan Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ihracat gibi faaliyetlerinin birbirleri açısından karşılıklı etkisi bulunmamıştır (Ersoy vd, 2017). Azerbaycan ve Gürcistan'ın ürün ithalatında Türkiye'yi tercih etmesi önemli bir konudur. Türk girişimcilerin bu durumu göz önünde bulundurarak tüketicilerin tercihlerini ve taleplerini iyi değerlendirerek yeniliklerle ürün geliştirerek takviyede bulunmalıdır. Karabağ sorununun Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanması Karabağ'da yaşanan hasarları karşılama Türk firmaların iş birliği yapmada ön planda olmaları gerekmektedir.

Dünyadaki fosil yakıtların azlığı ve tükenbilir duruma gelmesi nedeniyle, bilim adamları fosil yakıt kullanımını azaltılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle fosil yakıt alternatifleri olarak yenilenebilir enerji kaynakları ve nükleer enerji gösterilmektedir (Çukurçayır ve Sağır, 2008). Türkiye-Azerbaycan iş birliğine yönelik olarak gereken Ar-Ge, bilgi, teknoloji geliştirme, hammadde, yeraltı kaynaklarının ortaya çıkarılıp işlenmesi ve pazar oluşturulmasında iş bölümüne gidilmesi önem arz etmektedir (Alpdoğan vd, 2020).

Yapılan araştırmalarda Azerbaycan'ın bazı yerleşim bölgelerindeki bireylerde demir ve iyot eksikliği nedeniyle guatr hastalarının arttığı gözlenmiştir (Hasanov, 2016). Bu tür ve diğer sağlık sorunlarının tedavisinde Ortadoğu ülkeleri arasında önemli bir sağlık merkezi haline gelen Türkiye'nin tam donanımlı, modern şehir hastaneleri aracılığıyla sağlık turizminin geliştirilmesi iki ülke açısından faydalı olacaktır.

Azerbaycan-Türkiye ilişkisinde sivil toplum kuruluşlarının da ilişkilerinin yeterli seviyede olmadığı belirtilmektedir (Aslanlı ve Kurban, 2016). Bu konuda Türkiye'deki Kafkas derneklerinin önemli bir oranda varlığının bulunması, bu toplulukların iki ülke arasında ortak sanatsal ve kültürel organizasyonlar yapılmasına oluşturacak faaliyetlere destek verilmelidir.

Dünya Ekonomik Forumu raporuna göre Azerbaycan nüfusunun %70'i aktif internet kullanıcısıdır. Son yıllardaki geniş bantlı hızlı internet kullanıcı oranı ise %50'lik bir oranla dünya ortalamasından iki kat daha fazla olduğu belirtilmektedir. Yaklaşık dokuz milyon nüfuslu Azerbaycan'ın 2 milyon sosyal ağ kullanıcısı bulunmaktadır (Hasanov, 2016).

Teknolojinin gelişmesiyle e-ticaretin ön plana çıkarak ülkelerin ihtiyaçlarını internet ortamında dijital ticaret aracılığıyla sağlama kolaylığı önemlidir. Bu noktada Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında ortak bir ağ kurularak tedarik zinciri oluşturulup tüketicilerin ihtiyaçları e-ticaret yoluyla çevrim içi platformda karşılamanın, üç ülkenin ekonomisine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ş. D. (2009). Kafdağı'nın ardında saklı kalan komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya. *Karadeniz Araştırmaları*, 6(22), 21-42.
- Açma, B., ve Yenişen, K. (2013). Kafkasya'nın ekonomik potansiyeli ve dönüşümü için politika ve stratejiler. *Yönetim ve Ekonomi*. 20(2).
- Alpdoğan, H., Akal M., ve Hasanov, G. (2020). Türkiye ile Azerbaycan'ın dış ticaret gelişimi. *Journal of Business and Trade (JOINBAT)*. 16-26.
- Aslanlı, A., Kurban, V. (2016). Azerbaycan-Türkiye ilişkileri ve sivil toplum kuruluşları. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 31-43.

- Aydınğün, A., ve Asker, A. (2012). *Gürcistan: De Jure Üniter, De Facto Parçalı. Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dili Halklar-Türkiye İle İlişkiler* içinde. (Aydınğün, İ., ve Balım, Ç.). Ankara: T.C. Başbakanlık. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi yayını.
- Aydınğün, İ. (2012). Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'da Ulus Devlet İnşası ve Türkiye: Genel Bir Değerlendirme. *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dili Halklar-Türkiye İle İlişkiler* içinde. (Aydınğün, İ., ve Balım, Ç.). Ankara: T.C. Başbakanlık. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi yayını.
- Boyras, M. H., ve Güngörmez, O. (2020). Karabağ zaferinin anatomisi. aa.com.tr.
- Çaşın, H. M., ve Kısacık, S. (2017). *Kafkasya 'da Azerbaycan-Ermenistan Uyuşmazlığı: Çatışma-Bariş Sarkacı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çelikpala, M. (2010). Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner dış politikadan proaktif ritmik diplomasiye geçiş. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 7(25). 93-126.
- Çelikpala, M. (2012). Son yirmi yılda Türkiye'nin Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik dış politikası ve bu ülkelerdeki faaliyetleri. *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dili Halklar- Türkiye İle İlişkiler* içinde. (Aydınğün, İ., Eker, S., ve Balım, Ç.). Ankara: T. C. Başbakanlık. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi yayını.
- Çukurçayır, M. A., ve Sağır, H. (2008). Enerji sorunu, çevre ve alternatif enerji kaynakları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2011). Azerbaycan iş yapma rehberi. Erişim Tarihi: 15. 12. 2020. https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan_is_yapma_rehberi.pdf.
- Demirci, O. (2010). Güney Kafkasya Bölgesi bağlamında Türkiye- Ermenistan İlişkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 1, 211-233.
- Dikkaya, M., ve Tığlı, A. (2015). Güney Kafkasya enerji koridoru: Alternatif projeler kapsamında, "TANAP", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 99-117.
- Durmuş, S. (2018). Türkiye-Azerbaycan dış ticaret hacmi ve cari açık: Ampirik bir çalışma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11(39), 2575-2584.
- Ersoy, Y. A., Durmuşkaya, S., ve İbrahimli A. (2017). Azerbaycan- Türkiye dış ticaret ilişkilerinin ekonometrik analizi. *İşletme Bilimi (JOBS) Dergisi*. 5(2), 181-197.
- Gündüz, A, Y. (2016). Azerbaycan pazar araştırması. Erişim Tarihi : 10. 12. 2020. <https://www.cerkezkoytso.org.tr/>.
- Hasanov, M. A. (2016). *Güney Kafkasya'nın Askeri-Jeostratejik Durumu ve Azerbaycan'ın Güvenlik Politikası*. (Aktaran; Ağaoğlu ve Şammedov). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İmat, F., Bababeyli, N., ve Özdemir, M. (2013). Güney Kafkasya'da kadim yerleşmenin paleocoğrafi durumuna bir örnek: Nahçıvan. *Turkish Studies. Inernational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3).
- İsmailov, M. (2014). *İlk çağlardan xx yüzyıl başlarına kadar Azerbaycan tarihi*. (Türkçe'ye aktaran, Kurban, V.). İstanbul: IQ Kültür sanat yayıncılık.

- Kachkachisvili, D. (2021). Türkiye 2020' de de Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı oldu. Erişim Tarihi: 02. 04. 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-2020de-de-gurcistanin-en-buyuk-ticaret-ortagi-oldu/2116530#>.
- Katman, F. (t.y). Enerji Politikaları ve Piyasaları Araştırma Merkezi, Yeni büyük oyun, Güney Kafkasya ve NATO. *İstanbul Aydın Üniversitesi Uygulama Gazetesi*. 2(15).
- Kızı, M. İ. M. (2012). 19. Yüzyılın 80-90'lı yıllarında Kars da olmak üzere Güney Kafkasya'nın etnografik haritası. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1(2).
- Köylü, K. M. (2017). Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleri ile finansal bağları ve bölgedeki ticari varlığı. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(7).
- Mahmudov, Y., ve Şükürov, K. (t.y). Karabağ Tarihi *Karabağ Sorular ve Gerçekler*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Memmedova, İ. (2011). *Rusya ile İran Arasında Azerbaycan (Lenkeran Hanlığı)*. Aktaran (Şimşir, S.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özkul, O., ve Vermez, H. (2009). Dağlık Karabağ göçmenlerinin sosyo-ekonomik sorunları. *Bilig Journal of Social Sciences of Turkish World*, 51, 139-170.
- Özyılmaz, V. E. (2013). Geçmişten günümüze Karabağ. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15(2), 191-208.
- Rıhtım, M., ve Süleymanov, M. (2012). *Kafkas İslam Ordusu ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin Oluşumu*. (çev.ed. Savaş vd.). Atatürk Üniversitesi-Qafqaz Üniversitesi. Erzurum-Bakü: Atatürk Üniversitesi yayınları.
- Şahbazov, R. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya*. Ankara: EkoAvrasya yayınları.
- Sariahmetoğlu, N. (2011). *Karabağ* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tavkul, U. (2007). *Kafkasya Gerçeği*. Selenge Yayınları. Erişim Tarihi : 09. 12. 2020. <http://www.ahiska.org.tr/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-Gürcistan Siyasi İlişkileri. Erişim Tarihi: 4. 01. 2021. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- Ticaret Bakanlığı. Gürcistan Ülke Profili. Erişim Tarihi: 02. 12. 2021. <https://ticaret.gov.tr/data/5ef464c013b8767a58021859/G%C3%BCrcistan%20%C3%9Cke%20Profili.pdf>.
- Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği (2018). Türkiye-Azerbaycan Siyasi İlişkileri. Erişim Tarihi: 02. 04. 2021. <http://baku.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/170188>.
- Tokluoğlu, C. (2012). *Azerbaycan, Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dili Halklar-Türkiye ile ilişkiler* içinde, (Aydingün, İ., Balım, Ç.) Ankara: T.C. Başbakanlık. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Arge Şubesi, Uib. (2018). Azerbaycan, Erişim Tarihi: 3. 12. 2020. <https://uib.org.tr/tr/kbfile/azerbaycan-ulke-raporu-yms-sektoru-acsndan>.
- Yalçınkaya, A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne*. Ankara: Lalezar.

- Yapıcı, U. (2015). Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası (1989-1993): Batı'nın Belirleyiciliği. *Alternatif Politika*. 7(3).
- Yiğit, S., ve Gülbiten, G. (2018). Rusya'nın Güney Kafkas dış politikası: Dağlık Karabağ ve Hazar Denizi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 5(2), 1-30.